Eduskunnan lakivaliokunta
LaV@eduskunta.fi

HE 144/2022 vp, Eduskunnan lakivaliokunnan pyyntö 30.9.2022

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta

1. Asia

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt Helsingin poliisilaitokselta asiantuntijaa kuultavaksi ja kirjallista asiantuntijalausuntoa.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettaviksi esitutkintalakia ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia. Esityksen tavoitteena on nopeuttaa lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyä. Esityksessä ehdotetaan, että esitutkinta olisi toimitettava kiireellisesti, jos epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta taikka alle 18-vuotiaan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunutta rikosta. Myös syyttäjän tulisi näissä tapauksissa ratkaista kiireellisesti, nostaako hän syytteen, sekä nostaa syyte viivytyksettä. Tuomioistuimessa pääkäsittely olisi näissä tilanteissa aloitettava 30 päivän kuluessa asian vireille tulosta.

2. Yleistä

Tässä lausunnossa otetaan kantaa Helsingin poliisilaitoksen näkökulmasta hallituksen esitykseen lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnan kiireellisyysvaatimuksesta, alle 18-vuotiaisiin kohdistuvien tutkintatoimenpiteiden erityisosaamisen turvaamisesta ja haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä koskevan esitutkinnan keskittämiseen. Lisäksi kantaa otetaan toimenpidealoitteeseen alaikäisiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittelyaikojen nopeuttamiseen.

3. Alle 18-vuotiaisiin kohdistuvien rikosten tutkinta Helsingin poliisilaitoksella

Helsingin poliisilaitoksella alle 18-vuotiaisiin kohdistuvia rikoksia tutkitaan useammassa ryhmässä, joihin on keskitetty erityisosaamista.

HELSINGIN POLIISILAITOS
Pasilanraitio 11, PL 11, 00241 HELSINKI
kirjaamo.helsinki@poliisi.fi
Puh. 0295 470 011, Faksi 0295 411 622

Nuorisoryhmässä tutkitaan rikoslajista riippumatta kaikki Helsingin poliisilaitoksen alueella tapahtuneet rikokset, joissa rikoksesta epäilty on ollut tekohetkellä alle 18-vuotias. Keskitetty nuorten tekemien rikosten tutkinta toimintoineen on tärkeässä roolissa esitutkintaprosessin laadun, vaikuttavuuden ja tehokkuuden saavuttamiseksi. Asiakaslähtöisyydessä painotetaan varhaista tukea, ennaltaehkäisevää työotetta ja vaikuttavia asiakaslähtöisiä palveluketjuja yli hallintorajojen.

Poliisin kannalta esitutkinnassa 15-17-vuotiaat asiakkaat ovat oma erityisryhmänsä. Nuorten tekemiksi epäillyissä rikoksissa tyypillisesti myös asianomistajat sekä todistajat ovat ikätovereita. Alle 15-vuotiaiden rikolliseen tekoon epäiltyjen asiat käsitellään tarvittavilla toimenpiteillä ja yhteistyössä Ankkuri-toiminnan kanssa.

Seksuaalirikostutkintaryhmän tutkittavaksi on keskitetty rikoslain 20 luvun rikosten ja rikoslain 17:18-19 § mukaisten rikosten tutkinta. Lisäksi ryhmässä tehdään paljastavaa seksuaalirikostutkintaa tietoverkoissa tapahtuvien tai tietoverkoissa alkunsa saaneiden rikosepäilyiden osalta, joissa asianomistajat ovat pääsääntöisesti lapsia.

Lähisuhdeväkivaltaryhmässä tutkitaan lähisuhteissa lapsiin kohdistuneet henkeen- ja terveyteen liittyvät rikokset pl. seksuaalirikokset.

Jokaisessa edellä mainitussa työskentelee aihepiiriin erityisesti perehtyneitä poliiseja tutkijoista tutkinnanjohtajiin. Lasten kuulustelut suorittavat erityiskoulutuksen saaneet henkilöt.

Katsomme, että hallituksen esityksessä mainittu vaatimus erityisosaamisen turvaamisesta alle 18-vuotiaisiin kohdistuvien rikosten käsittelyssä toteutuu jo nykyisellään hyvin Helsingin poliisilaitoksella. Samalla katsomme, että hallituksen esityksessä mainittu haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä koskevan tutkinnan keskittäminen toteutuu riittävissä määrin edellä mainituista työn järjestyksellisistä seikoista johtuen.

4. Seksuaalirikostutkinta

Helsingin poliisilaitoksen seksuaalirikostutkintaryhmälle tuli vuonna 2021 tutkittavaksi 838 rikos- tai sekalaisilmoitusta. Kuluvan vuoden tammi-kesäkuun aikana (6 kk) juttuja on kirjattu 552 kappaletta. Vuonna 2021 keskimääräinen juttujen tutkinta-aika oli 211 päivää (sekalaisilmoitukset 54 päivää, rikosilmoitukset 279 päivää, juttuja päätetty yhteensä 937 kpl).

Seksuaalirikostutkinta on lähtökohtaisesti vaativaa ja pitkäkestoista rikostutkintaa, jossa näytön hankkiminen on haastavaa ja vaatii tutkijoilta monenlaista ammattitaitoa. Helsingissä lapseen kohdistuvien rikosten esitutkintaa

suorittavat niihin erikseen koulutetut ja perehtyneet poliisit. Lisäksi ryhmän tutkinnanjohtaja ja kaksi rikosylikonstaapelia ovat erityisen koulutuksen suorittaneita.

Tutkinnassa priorisoidaan alle 18-vuotiaisiin kohdistuneiden rikosten tutkintaa ja muina kriteereinä käytetään tapausten kokonaisarviota - seksuaalirikoksissa on usein paljon muuttujia, jotka vaikuttavat kiireellisyyteen. Tällaisia ovat esimerkiksi lapsen etu, oletettavissa oleva saatava näyttö rikoksesta, rikollisen toiminnan vakavuus ja vahingollisuus, ja rikosten jatkumisvaara.

Esitutkintaprosessin eheyttä pyritään lisäämään myös toimintamallilla, jossa lähtökohtaisesti jo seksuaalirikoksesta kirjattavan rikosilmoituksen vastaanoton tekee seksuaalirikostutkintaryhmän tutkija. Kaikki tutkittavaksi tulevat seksuaalirikokset esikäsitellään ryhmän rikosylikonstaapelien toimesta reaaliaikaisesti. Selkeästi tutkittavat rikosasiat ohjataan tutkintaan ja esiselvitysilmoitukset sekä rikosilmoitukset, mitkä mahdollisesti soveltuvat rajoitukseen jäävät esiselvitykseen rikosylikonstaapeleille. He suorittavat kyseisten asioiden esiselvityksen niin pitkälle, että asiasta kirjataan rikosilmoitus tunnusmerkistön täyttävästä teosta tai tutkinnanjohtaja voi päättää asian tai esittää sen rajoitettavaksi. Esiselvityksessä otetaan aina yhteyttä asianosaisiin, tehdään palveluohjausta sekä mahdollinen lastensuojeluilmoitus. Esiselvittelyssä tarkistetaan myös rikoksesta epäillyn tausta sekä selvitetään hänen osaltaan mahdolliset poliisin myöntämät luvat (esim. ase- ja ammattiliikenteen luvat).

Seksuaalirikostutkinnan prosesseihin kuuluu rikosten uhrien suojelutarpeen arviointi ja monialainen palveluohjaus myös rikoksesta epäillyille.

5. Kiireellisyys, tutkinnan priorisointi

Sinänsä on kannatettavaa, että alle 18-vuotiaisiin kohdistuvien seksuaalirikosten ja muiden vakavien väkivaltarikosten esitutkinta toimitetaan kiireellisesti. Esitutkinnan toimittamisajan määrittäminen rikoslajin tai rikosnimikkeen perusteella on kuitenkin problemaattista, koska tutkittavana olevien juttujen laatu ja vaativuus on hyvin vaihtelevaa. Esitutkinnan ja rikosprosessin pitkittymiseen lapsiin kohdistuneissa seksuaalirikostapauksissa vaikuttavat useat tekijät. Esimerkiksi tietoverkkorikoksissa, joissa asianomistajia voi olla satoja, tekoajat vuosia ja poliisille ilmitulon ja tapahtuneen rikoksen välinen aikaviive vuosia, on selvää, että esitutkinta-aika venyy pitkäksi. Tarkoituksena on myös saada laaja juttukokonaisuus kerralla käsiteltäväksi oikeudessa, joka myös pitkittää kokonaisprosessin kestoa.

Seuraavat seikat pitkittävät tyypillisesti esitutkinnan kestoa:

Lasten kuulustelut. Lasten kuulustelut suoritetaan erityiskoulutuksen saaneiden tutkijoiden toimesta videotallenteelle tai joissakin erityistapauksissa lapsen haastattelee HUS oikeuspsykologian yksikön psykologi poliisin ohjauksessa. Kuulusteluja järjesteltäessä ja toteutettaessa tulee huomioida lapsen etu ja suhteuttaa sitä esitutkinnan suorittamiseen.

Videoidut kuulustelutaltiot tulee litteroida. Rikoksesta epäillyllä on oikeus tutustua lapsen kuulustelukertomukseen, jonka jälkeen hänellä on oikeus esittää vastakysymyksiä. Tarvittaessa lapsi kuulustellaan uudestaan ja taltio litteroidaan.

Helsingin poliisin erityispiirteenä ovat ns. hatkalaiset eli sijoituspaikoistaan luvatta poistuvat lapset/nuoret. Hatkassa olevat joutuvat sekä rikoksen uhreiksi että rikoksesta epäillyiksi. Helsingin poliisi tutkii vuosittain kymmeniä lapsiin kohdistuneita seksuaalirikoksia, joissa teot ovat tapahtuneet silloin, kun lapsi on ollut luvattomasti poistuneena sijoituspaikastaan. Usein haasteita tutkinnalle aiheutuu siitä, että asianomistajalapsia ei saada saapumaan kuulusteluihin tai he eivät ole välttämättä halukkaita selvittämään asiaa poliisin kanssa. Valitettavan usein lapsi on ollut jopa viikkoja hatkassa ja joutunut useamman seksuaalirikoksen uhriksi eri tekijöiden toimesta. Lapsi on kuitenkin ollut niin päihtyneenä, että hänen muistikuvansa tapahtumista ovat erittäin hatarat. Poliisin selvittämisintressi näissä vakavissa rikoksissa on kuitenkin korkea, joten tutkintaa pyritään edistämään käytettävissä olevin keinoin, joka kasvattaa tutkinta-aikaa.

Pakkokeinot. Seksuaalirikosten tutkinnassa käytetään laajasti pakkokeinoja. Pakkokeinojen käyttämisellä pyritään tehostamaan esitutkintaa sekä turvaamaan rikosprosessin häiriötön kulku ja aineellisesti oikean tuloksen saavuttaminen. Etenkin vapauteen kohdistuvien pakkokeinojen käyttäminen johtaa määräaikojen juoksemiseen, jolloin tällaisten rikosasioiden priorisoiminen on pakollista riippumatta siitä, onko rikos kohdistunut aikuiseen vai lapseen.

Seksuaalirikoksiin haetaan näyttöä erittäin usein tietoteknistä laitteistoa tutkimalla. Takavarikoitavien laitteiden lukumäärä ja niiden sisältämä data on kasvanut vuosi vuodelta. Datan läpikäyminen voi viedä yhdeltä tutkijalta useita kuukausia. Yksi takavarikoitu laite voi sisältää helpostikin esimerkiksi miljoona kuvatiedostoa. Kun kyseessä on rikosepäily, joihin liittyy lasten hyväksikäyttömateriaalia, datan läpikäyminen vaatii erityistä osaamista ja on erityisen kuormittaa työntekijälle. Näihin työtehtäviin on vaikea rekrytoida tutkijoita työn vaativuuden ja materiaalin vuoksi.

Käytännössä laite-etsintöjä joudutaan priorisoimaan organisaation tasolla, koska myös useiden muiden rikoslajien tutkinnassa on kasvava tarve digitaalisen aineiston tutkinnalle.

Tulkkauksen tarve. Yhä useammissa lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten esitutkinnoissa on tarve tulkkaukselle. Tulkkauksen tarve koskee paitsi asianomistajien, epäiltyjen ja todistajien kuulusteluja, myös laite-etsintämateriaalien läpikäymistä ja esitutkinta-aineiston tulkkaamista asianosaisille. Viime aikoina Helsingin poliisilaitoksella on ollut tilanteita, joissa on ollut vaikeuksia saada tulkkia, jolloin myös akuutit esitutkintatoimet ovat viivästyneet.

Laajat juttusarjat. Tietoverkkopohjaiset rikokset, esimerkiksi lasten seksuaalinen hyväksikäyttö erilaisia sosiaalisen median alustoja hyväksikäyttäen, on rikollisuuden laji, jota tutkittaessa paljastuu usein yhden epäillyn tekemien rikosten kohteeksi lukuisia asianomistajia. Rikoksesta epäillyn identifioiminen vaatii oikeusapupyyntöjä ulkomailla sijaitsevilta sosiaalisen median palveluntarjoajilta. Vastauksien saaminen näihin pyyntöihin kestää usein kuukausista vuoteen.

Em. rikoksissa tekoajat voivat koostua jopa useista vuosista, tekopaikkoja (somepalveluita) on useita ja asianomistajat asua ympäri Suomea. Tällaisissa tapauksissa kaikkien asianomistajien identifioiminen ja esitutkintatoimien suorittaminen on aikaa vievää. Lisäksi juttusarjat sitovat henkilöresurssia kuukausiksi ja jopa vuosiksi.

Tutkinta-avut. Helsingissä käy tyypillisesti lapsia ja aikuisia joka puolelta Suomea erilaisissa yleisötapahtumissa ja muilla vapaa-ajan matkoilla. Jos ihminen joutuu Helsingissä vieraillessaan seksuaalirikoksen kohteeksi, kirjataan siitä juttu tapahtumapaikan perusteella Helsingin poliisilaitokselle. Asianomistajan ja/tai muiden asianosaisten asuessa vakituisesti kuitenkin muualla kuin Helsingissä, aiheuttaa tämä poliisin näkökulmasta tarpeen pyytää tutkinta-apua muulta poliisilaitokselta kuulustelun tai muun esitutkintatoimen suorittamiseksi. Yleisesti tämä on omiaan pidentämään tutkinta-aikoja.

Helsingin poliisilaitokselle saapuu vuosittain merkittävä määrä tutkinta-apupyyntöjä kuulustelujen suorittamiseksi.

Katsomme, että esitutkintaa priorisoitaessa ylipäätään tulisi kyetä huomioimaan mahdollisimman suurissa määrin tapausten kokonaisarviota asianomistajan iän sijasta, vaikkakin alle 18-vuotiaisiin kohdistuvien seksuaali- ja väkivaltarikosten selvittämisen asettaminen kiireelliseksi on useassa tapauksessa hyvin perusteltua.

6. Tulevaisuuden näkymä ja resurssit

Tulevat lakiuudistukset tulevat haastamaan voimakkaasti seksuaalirikostutkinnan tilaa. 1.1.2023 voimaan tuleva RL 20 kokonaisuudistus tuo lukuisia uusia tekotapoja rangaistavuuden piiriin. Vaikka jo nyt poliisille ilmoitetaan

esimerkiksi tilanteista, joissa ei nykyisen lainsäädännön mukainen raiskaustunnusmerkistö täyty, mutta ehdotetun mukainen vapaaehtoisuuteen perustuva raiskaustunnusmerkistö täyttyisi, odotettavaa on, että poliisille ilmoitetaan uudistuksen myötä aiempaa olennaisesti enemmän epäiltyjä rikoksia. Myös esimerkiksi seksuaalisen ahdistelun soveltamisalan merkittävä laajentaminen tulee todennäköisesti huomattavasti lisäämään tehtyjen rikosilmoitusten määrää. Mietinnössä arvioitiin, että niin poliisin, syyttäjän kuin tuomioistuimenkin käsittelemät asiat lisääntyvät 20 prosentilla. Odotettavaa kuitenkin on, että suurin työmäärän lisäys kohdistuu poliisiin. Kansainvälistä tilannetta tarkkailemalla voidaan määrän kasvun odottaa olevan tuntuva. Esimerkiksi Ruotsissa raiskauksista annettujen tuomioiden määrä nousi peräti 75 prosenttia vuoden 2017 luvuista vastaavan sisältöisen lainmuutoksen voimaan tultua.

Helsingin poliisilaitoksen seksuaalirikostutkintaryhmän henkilöresurssin ylläpitäminen on haasteellista. Kuluneen kesän aikana oli julkisessa haussa avoinna neljä vanhemman rikoskonstaapelin virkaa, mutta hakijoita virkoihin ei ole ollut tai hakijat eivät ole täyttäneet kelpoisuusvaatimuksia. Seksuaalirikostutkintaan on jouduttu rekrytoimaan viime vuosina vasta valmistuneita uransa alussa olevia poliisimiehiä, jotka ovat ammatillisen kehityksensä alkutaipaleella. Heidän perehtymisensä ja kouluttautumisensa vaativaan ja sensitiiviseen rikostutkintaan vie paljon aikaa.

Toimenpidealoitteeseen alaikäisiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittelyaikojen nopeuttamisesta liittyen katsomme, että lisäresursseilla olisi mahdollista lyhentää näiden rikosten tutkinta-aikaa. Esitutkintaprosessiin liittyy kuitenkin myös poliisista riippumattomia tekijöitä, joita ei voida täysin poistaa poliisin resursseja lisäämällä.

Rikostutkintayksikön johtajan sijainen,
rikostarkastaja Jari Illukka

Rikoskomisario Jutta AntikainenAsiakirja on sähköisesti allekirjoitettu asianhallintajärjestelmässä. Poliisi 13.10.2022 klo 16:13. Allekirjoituksen oikeellisuuden voi todentaa kirjaamosta.

Jakelu Eduskunnan lakivaliokunta

Tiedoksi Poliisikomentaja Lasse Aapio